

De senere års omvurderinger af centrale økonomiske sammenhænge

Hans E. Zeuthen

Institut for erhvervs- og samfundsbeskrivelse, Handelshøjskolen i Århus.

SUMMARY: During the latest decades there have been several major shifts in the conceptions of how the economy works. Many of these changes have been of great importance for economic policy. The altered attitude towards the character of unemployment is maybe most important. The paper also discusses new assessments of productivity increases, balance of payments – versus employment effects of fiscal policy and improvements of the competitive position, and the need for increased savings. The view that it is impossible for Denmark (without serious balance of payments consequences) to have higher rates of growth than average for OECD countries is repudiated. The present Danish export problems are not the immediate result of an insufficient R&D policy.

Karakteren af arbejdsløsheden

De mest markante skift i den måde, man anskuer de makro-økonomiske grundproblemer på, er utvivlsomt knyttet til vurderingen af karakteren af arbejdsløsheden.

Arbejdsløsheden her i landet var i efterkrigsårene helt frem til slutningen af 1950'erne ganske høj – ca. en halv snes procent af de arbejdsløshedsforsikrede¹ (altså målt på denne måde af nogenlunde samme højde som i 1986, hvor antallet af forsikrede dog udgjorde en væsentlig større andel af arbejdsstyrken end tilfældet var dengang).

Det var i 1950'erne en ret udbredt opfattelse, at en betydelig del af den høje arbejdsløshed på det nærmeste var uudryddelig. Arbejdsløsheden var geografisk ret skævt fordelt, og man talte om arbejdsløsheds-øer, og man påpegede bl.a., at mange af de arbejdsløse aldrig havde haft arbejde gennem længere perioder og derfor næppe var i stand til at klare et fast arbejde.

Ikke desto mindre indebar den kraftige ekspansion fra slutningen af 1950'erne og frem til begyndelsen af 1960'erne, at arbejdsløsheden blev reduceret til et minimum. På

Indlæg på møde om »Beskæftigelse, betalingsbalance og dansk økonomisk politik« arrangeret af Økonomisk Institut, Aarhus Universitet den 5. september 1986 i forbindelse med markeringen af 50-års jubilæet for oprettelsen af Det økonomiske og juridiske Fakultet ved Aarhus Universitet – og dermed starten på cand. oec. uddannelsen.

1. Jf. Hoffmeyer (1960, s. 153 f.).

De senere års omvurderinger af centrale økonomiske sammenhænge

Hans E. Zeuthen

Institut for erhvervs- og samfundsbeskrivelse, Handelshøjskolen i Århus.

SUMMARY: During the latest decades there have been several major shifts in the conceptions of how the economy works. Many of these changes have been of great importance for economic policy. The altered attitude towards the character of unemployment is maybe most important. The paper also discusses new assessments of productivity increases, balance of payments – versus employment effects of fiscal policy and improvements of the competitive position, and the need for increased savings. The view that it is impossible for Denmark (without serious balance of payments consequences) to have higher rates of growth than average for OECD countries is repudiated. The present Danish export problems are not the immediate result of an insufficient R&D policy.

Karakteren af arbejdsløsheden

De mest markante skift i den måde, man anskuer de makro-økonomiske grundproblemer på, er utvivlsomt knyttet til vurderingen af karakteren af arbejdsløsheden.

Arbejdsløsheden her i landet var i efterkrigsårene helt frem til slutningen af 1950'erne ganske høj – ca. en halv snes procent af de arbejdsløshedsforsikrede¹ (altså målt på denne måde af nogenlunde samme højde som i 1986, hvor antallet af forsikrede dog udgjorde en væsentlig større andel af arbejdsstyrken end tilfældet var dengang).

Det var i 1950'erne en ret udbredt opfattelse, at en betydelig del af den høje arbejdsløshed på det nærmeste var uudryddelig. Arbejdsløsheden var geografisk ret skævt fordelt, og man talte om arbejdsløsheds-øer, og man påpegede bl.a., at mange af de arbejdsløse aldrig havde haft arbejde gennem længere perioder og derfor næppe var i stand til at klare et fast arbejde.

Ikke desto mindre indebar den kraftige ekspansion fra slutningen af 1950'erne og frem til begyndelsen af 1960'erne, at arbejdsløsheden blev reduceret til et minimum. På

Indlæg på møde om »Beskæftigelse, betalingsbalance og dansk økonomisk politik« arrangeret af Økonomisk Institut, Aarhus Universitet den 5. september 1986 i forbindelse med markeringen af 50-års jubilæet for oprettelsen af Det økonomiske og juridiske Fakultet ved Aarhus Universitet – og dermed starten på cand. oec. uddannelsen.

1. Jf. Hoffmeyer (1960, s. 153 f.).

denne baggrund blev der ret hurtigt bred enighed om, at den arbejdsløshed, der havde været i 1950'erne, alligevel var det, vi i dag kalder keynesiansk.

Da arbejdsløsheden steg stærkt igen i 1975, var der heller ikke mange, der tvivlede på, at i hvert fald langt det meste af stigningen uden videre kunne elimineres, hvis efterspørgselen steg tilstrækkelig meget (noget, betalingsbalancehensynene naturligvis kunne stille sig hindrende i vejen for).

Det varede imidlertid ikke ret længe, inden de såkaldte paradoksproblemer opstod, og i dag efter den kraftige beskæftigelsesfremgang fra 1983 til 1986 er det en udbredt opfattelse, at en betydelig del af arbejdsløsheden ikke uden videre kan udryddes ved en generel efterspørgselsstigning. Forsøger man på det, vil det få uheldssvangre konsekvenser for inflationen, argumenteres der.

Selv om det sjældent siges ligeud, er der formentlig ret mange, der er af den opfattelse, at næsten hele den arbejdsløshed, vi har i dag, med økonom-jargon må betegnes som klassisk. Men når man diskuterer økonomisk politik, er det ikke særlig hensigtsmæssigt at bruge denne betegnelse. Det er langt mere formålstjenligt at tale om udbredelsen samt den sektorvise og geografiske fordeling af flaskehalsene på arbejdsmarkedet. I modellernes verden er klassisk arbejdsløshed normalt alene et spørgsmål om forholdet mellem lønudgift og værdien af arbejdskraftens grænseprodukt. At dette er væsentligt, skal bestemt ikke afvises, men på kortere sigt er opløsningen af flaskehalsene tillige et spørgsmål om at få de arbejdsløse til at søge jobmuligheder nye steder og få arbejdsgiverne til at anvende andre kategorier af arbejdskraft, end de egentlig havde forestillet sig, og på længere sigt må også om- og opskoling samt uddannelsessystemet i det hele taget ind i billedet.

Produktionsudviklingen

Det er ikke kun forholdet mellem efterspørgsel og beskæftigelse, der har været udsat for en omvurdering. Også relationen mellem produktion og beskæftigelse vurderes formentlig anderledes i dag end tidligere.

I årene forud for beskæftigelsesopsvinget fra 1983 til 1986 var det almindeligt at regne med, at produktivitsudviklingen var konjunkturmedløbende, altså at produktiviteten steg særlig hurtigt, når væksten var høj, mens det modsatte var tilfældet, når væksten var lav. I argumentationen for, at det forholdt sig således, henviste man bl.a. til, at det kun var en mindre del af arbejdsstyrken, der på kortere sigt kunne ændres i takt med produktionen. En væsentlig del af beskæftigelsen var i virkeligheden en kvasi-fast omkostning. Det var ikke engang sikkert, at arbejdsgiverne ønskede at reducere deres arbejdsstyrke, selv om de kunne, hvis de troede, nedturen blev kortvarig. Og det forhold, at ny teknik også blev introduceret i en konjunkturmedløbende takt, forstær-

kede denne sammenhæng, argumenteres der. I det konjunkturopsving, vi har været vidne til i de seneste år, har produktivitetsudviklingen bestemt ikke levet op til disse forventninger, og det er vanskeligt at forklare den lave produktivitetsvækst og den dermed følgende stærke beskæftigelsesfremgang alene med, at arbejdsgiverne i 1980'ernes begyndelse så meget mørkt på konjunktursituationen og derfor ikke fandt det nødvendigt at holde på arbejdskraften for at undgå mangel på kvalificerede folk, når opsvinget kom. Man kan heller ikke forklare den ringe produktivitetsvækst med, at investeringsstigningen har været lille, for det har den som bekendt slet ikke været. De ofte hørte forklaringer om, at de nye folk først skal trænes op, og at man først skal lære de nye maskiner at kende, forekommer heller ikke særlig bæredygtige, da noget tilsvarende også må have gjort sig gældende ved tidligere konjunkturopsving.

Men det er måske værd at notere, at de erhvervsmæssige nettoinvesteringer trods stigningen næppe er væsentlig større i forhold til nationalindkomsten, end tilfældet var i 1960'ernes begyndelse². Men væksten i byerhvervenes beskæftigelse har været langt kraftigere i de allerseneste år, end tilfældet var i begyndelsen af 1960'erne. Den sædvanlige tendens til at gøre produktionen stadig mere kapitalintensiv har derfor formentlig været mindre i de allerseneste år, og måske har der slet ikke været nogen kapital-deepening. Med usikre skøn over kapitalapparatets udnyttelse og den sædvanlige usikkerhed med hensyn til den seneste beskæftigelses- og produktionsudvikling er det næppe muligt at sige noget mere præcist kvantitativt. Men det forekommer plausibelt at tro, at der trend-korrigeret er sket en vis substitution hen mod en mere arbejdskraftintensiv produktion. Dette harmonerer også godt med den stedfundne stigning i restindkomstandelene, noget der formentlig kan udlægges som en stigning i opportunity-costs for kapital i forhold til prisen på arbejdskraft, og altså et incitament til at bruge mere arbejdskraft på et givet kapitalapparat.

Er denne fortolkning af hændelsesforløbet rigtig, er der altså i de seneste år sket såvel en traditionel efterspørgselsbestemt stigning i beskæftigelsen som en stigning forårsaget af ændringen i relative priser, eller om man vil en keynesiansk og en klassisk forøgelse af beskæftigelsen. At nedgangen i arbejdsløsheden ikke er blevet større, end tilfældet har været, skyldes den tilsyneladende meget kraftige stigning i arbejdsstyrken (en stigning, der ikke er alt for let at forklare, og som derfor må mane til forsigtighed ved fortolkningen af tallene).

Både OECD og EF har som bekendt rekommanderet, at Europa, som USA har gjort det, skulle hæmme den fortsatte substitution af arbejdskraft med kapital. Noget kunne som nævnt tyde på, at Danmark har fulgt denne rekommandation. Men det er meget

2. Jf. Det økonomiske Råd, Formandskabet (1985, s. 46).

svært at sige, hvad det egentlig er, man har gjort. At priserne har udviklet sig gunstigt i forhold til lønningerne i en periode, hvor der ikke er sket noget interessant på konkurrenceevnen, kan dårligt siges at være resultatet af den økonomiske politik. Selv om der var regeringsskifte i 1982, er der ikke tale om, at vi har ført en mere profitfremmende politik end andre europæiske lande. Udviklingen fra 1983 til 1986 *kan* imidlertid være en forsinket, men stærk reaktion på den konkurrenceevneforbedring, der skete fra 1979 til 1982.

Beskæftigelses- og betalingsbalancevirkningerne af henholdsvis finanspolitik og reduktion af lønøkonomkostningerne i forholdet til udlandet

Før fremkomsten af de makro-økonometriske modeller var der næppe en særlig fast opfattelse af, med hvilken styrke en finanspolitisk stramning af en eller anden art påvirkede henholdsvis beskæftigelsen og betalingsbalancen.

Selv efter fremkomsten af disse modeller varede det nogen tid, inden man turde fremkomme med skøn over, hvordan indkomstpolitik/valutakurspolitik påvirkede henholdsvis beskæftigelsen og betalingsbalancen – og trods præcise kvantificeringer var det i øvrigt åbenbart, at skønnene over de økonomiske konsekvenser af at reducere reallønnen i forhold til udlandet var ret usikre.

Om skønnene er blevet væsentligt sikrere i de seneste år, er nok tvivlsomt. Men det er åbenbart, at vurderingen, herunder også den talmæssige vurdering i modellerne, er skiftet i de senere år. Tidligere regnede man med, at en nedsættelse af reallønnen i forhold til udlandet primært ville påvirke betalingsbalancen. Devalueringen eller indkomstpolitikken ville jo reducere de allerede beskæftigedes forbrug, og dette, vurderede man, måtte slå så hårdt igennem, at det samlede forbrug ville falde, og selv om aktiviteten i betalingsbalanceerhvervene ville stige, måtte nettopåvirkningen af beskæftigelsen blive relativt svag, regnede man med for få år siden. I dag er det formentlig den overvejende opfattelse, at investeringsopsvinget i betalingsbalanceerhvervene og forbrugsstigningen hos de nybeskæftigede og de selvstændige vil blive så stærkt, at en forbedring af lønkonkurrenceevnen vil have en betydelig positiv virkning på beskæftigelsen, men til gengæld en mere moderat indflydelse på betalingsbalancen.

Samtidig med skiftet i vurderingen af de beskæftigelsesmæssige effekter af en forbedring af lønkonkurrenceevnen synes der – især i den økonomisk-politiske debat – at være sket en modsat rettet omvurdering af finanspolitikken, altså en opjustering af betalingsbalanceforbedringen ved en finanspolitisk stramning og en nedjustering af det forventede fald i beskæftigelsen.

Noget af denne ændring er helt banal og har sammenhæng med, at der ikke altid tales om samme slags finanspolitiske foranstaltninger. En finanspolitisk stramning, der

primært rammer antallet af offentligt ansatte, vil selvsagt altid have en kraftigere påvirkning af beskæftigelsen og en ringere påvirkning af betalingsbalancen end en finanspolitisk stramning af samme omfang, der først og fremmest bremser det private forbrug. Mens der tidligere, da der fortsat var en betydelig vækst i antallet af offentligt beskæftigede, i diskussionen af finanspolitiske stramninger ofte lå, at der *også* skulle skæres i den offentlige beskæftigelse, er »finanspolitiske stramninger«, efter at man nogenlunde er nede på nulvækst med hensyn til offentlige ansatte, nu først og fremmest tiltag, der bremser det private forbrug.

Men selv når der er tale om forbrugsbegrænsende foranstaltninger, er der sket en vis glidning i vurderingen af effekterne i forhold til for få år siden. Dette har naturligvis sammenhæng med tendensen til flaskehalsproblemer. At beskæftigelsesændringerne ved en finanspolitisk stramning bliver svagere og betalingsbalancevirkningen stærkere, når der er kapacitetsproblemer, har sådan set længe været god latin.

Nyt i debatten er det imidlertid, at den gunstige virkning på betalingsbalancen ud over det rent kapacitetsmæssige skulle kunne have sammenhæng med, at visse eksportører vil slække på deres eksportindsats, når afsætningen på hjemmemarkedet er gunstig (altså når »sulten« ikke driver dem ud på eksportmarkederne). Efter dette ræsonnement skulle en finanspolitisk stramning derfor kunne genskabe den eksportfremmende sult. Det er vanskeligt at vurdere rigtigheden og styrken af dette argument, men synspunktet forekommer ikke helt irrelevant, når det drejer sig om mindre eksportvirksomheder.

Selv om det nok er rigtigt, at beskæftigelsesvirkningerne af en forbrugsbegrænsende politik ikke er fuldt så stærke i 1986 som fx i 1981, er det imidlertid værd at tilføje, at såfremt en sådan finanspolitisk stramning ikke skal føre til øget arbejdsløshed, forudsætter det formentlig meget betydelige sektorskift.

Af Danmarks Statistiks input-output-statistik opdelt i 117 sektorer fremgår det, at $\frac{2}{3}$ af den beskæftigelse, der må tilskrives forbruget, foregår i udprægede hjemmemarkedssektorer, hvis man herved mener sektorer, hvor den forbrugsafledede beskæftigelse er mere end dobbelt så stor som den eksportafledede beskæftigelse³. Skal beskæftigelsen i de enkelte sektorer fastholdes på trods af en nedpresning af det private forbrug, vil det derfor forudsætte en relativt meget stærk vækst i eksporten og den importkonkurrerende produktion i mange udpræget hjemmemarkedsorienterede erhverv. (En tendens til faldende beskæftigelse i detailhandelen skal altså modsvares af en særdeles kraftig vækst i salget til turister og til danskere, der hidtil har holdt ferie i udlandet).

3. Jf. Danmarks Statistik (1982). Det skal tilføjes, at de eksportintensive erhverv også i meget høj grad er de erhverv, der konkurrerer med importerede varer og tjenester.

Behovet for øget opsparing

Hvis man, da oecon.-studiet var 25 år gammelt (altså i begyndelsen af 1960'erne), i en studenteropgave havde hævdet, at hovedproblemet for Danmark, hvis der var ca. 200.000 arbejdsløse og stort underskud på betalingsbalancen, var, at opsparingen var for lille, og at der derfor måtte gøres noget for at øge den private opsparing, fx indførelse af obligatoriske pensionsordninger, så ville den pågældende student være kommet i ganske svære vanskeligheder.

Som man dengang så verden, var det, det drejede sig om, jo først og fremmest at forbedre konkurrenceevnen. Den stigende eksport og den deraf afledede investeringsstigning ville få indkomsterne og dermed opsparingen til at stige. Dette med betalingsbalancen var et fundamentalt problem. Opsparingen derimod var noget, multiplikator-processen tog sig af, og så længe der var arbejdsløshed, var der bestemt ingen grund til at lægge en bremse på denne proces ved kunstigt at stimulere opsparingen. Skulle det vise sig, at man løb ind i fuld-beskæftigelsesloftet, inden man nåede ligevægt på betalingsbalancen, måtte man selvfølgelig skære ned i den indenlandske efterspørgsel – men med en så høj arbejdsløshed som 200.000 ville en nærmere diskussion af, hvordan man skulle stramme, være at tage sorgerne på forskud.

I begyndelsen af 1950'erne, da der var stor arbejdsløshed, var der ganske vist en finansminister, der løste betalingsbalanceproblemerne ved at spænde livremmen ind, altså ved at øge den offentlige opsparing. Men i begyndelsen af 1960'erne skulle man ikke have fulgt ret meget med i timerne på oecon.-studiet for at vide, at en sådan politik var helt forkert og udtryk for en gammeldags tankegang.

Hvad er grunden til, at tingene i dag i nogen udstrækning er vendt om? Hvorfor anses det ofte ikke længere som et fejlræsonnement at argumentere, som om der var fuld beskæftigelse?

Der er nok mange forskellige årsager til dette meget markante holdningsskift. Makro-økonomiske ubalancer anskues i dag i et meget længere tidsperspektiv, og man er nu mere opmærksom på, at det kan tage lang tid, inden økonomisk-politiske foranstaltninger kan slå igennem. Det tager tid at fjerne flaskehalsene. Den kortsigtede og den mellemsigtede politik må derfor ses som en helhed. Vægten mellem de kortsigtede og de længeresigtede overvejelser vil naturligt være stærkt afhængig af, hvor meget man tror arbejdsløsheden kan nedbringes på kortere sigt uden at skabe øget inflation. Som allerede nævnt lykkedes det i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne at fjerne den arbejdsløshed, som man tidligere havde anset for uudryddelig, men det bør også noteres, at der med den højere beskæftigelsesgrad skete en stigning i inflationsgraden.

Det hævdes ofte, at vi i 1960'erne og frem til 1973 førte en for ambitiøs beskæftigel-

sespolitik. Det er i hvert fald uomtvisteligt, at arbejdsmarkedspolitikken og den øvrige inflationsbekæmpende politik ikke var tilstrækkelig effektiv til at forhindre opsvinget i inflationstakten, men disse erfaringer siger ikke noget om, hvor høj beskæftigelsesgrad vi med en bedre arbejdsmarkedspolitik kunne have haft, uden at det havde resulteret i stigende inflationspres. Når hertil lægges, at arbejdsmarkedspolitikken i videste forstand har ændret sig meget siden 1973, er det meget vanskelig at afgøre, hvor hurtigt og hvor meget der kan gnaves af arbejdsløsheden, uden at der skabes yderligere inflation. Men svaret på dette spørgsmål er af vital betydning for, hvorledes den økonomiske politik i fremtiden skal føres, og altså også afgørende for, hvor meget der på kortere sigt skal strammes, selv om beskæftigelsesforholdene er væsentligt dårligere end i 1960'erne.

The Animal Spirit i Danmark

Et af de mest karakteristiske træk i udviklingen her i landet siden 1973 er som bekendt de meget voldsomme opsving i investerings- og opsparingsbalancen. Den meget omtalte stigning i den private sektors opsparingskvote fra 1980 til 1983 og det derpå følgende fald er kun en mindre del af forklaringen. Udsvingene i den private investeringsaktivitet har i forhold til nationalproduktet været endnu kraftigere. Fra 1973 til 1982 faldt investeringerne som andel af bruttonationalproduktet fra 22% til 12%⁴, og siden er investeringerne igen steget stærkt. Vi er vant til at betragte Danmark som et land med moderate økonomiske udsving. Krisen i 30'erne var således langt svagere end i USA og Tyskland, men ser man på udviklingen i investerings- og opsparingsbalancen siden 1973, hører vi til de lande, der har haft de største udsving. Noget, der også klart illustreres af de meget stærke skift i de offentlige budgetter.

De store ændringer skyldes mange forskellige forhold, herunder især udviklingen inden for boligbyggeriet; men det synes også rimeligt at hævde, at den keynesianske animal spirit i betydelig udstrækning har gjort sig gældende, jf. også den systematiske undervurdering af investerings- og forbrugsopsvinget i det sidste par år. (At henvise til the animal spirit er naturligvis det samme som at sige, at der er en række indtil nu ret gådefulde forhold, der har spillet ind).

Umiddelbart skulle man i øvrigt tro, at ændringer i animal spirit virkede parallelt på investerings- og eksportområdet (i hvert fald som tingene har udviklet sig i de seneste par år). Det vil også være heldigt, hvis det forholdt sig sådan. for så ville en ekstraordinær – eller om man vil en manisk investeringsudvikling blive fulgt op af en særlig hurtig eksportudvikling, men 1984–86 har manierne desværre ikke været i fase.

4. Jf. Ølgaard (1986, s. 180).

Det ville være lettere at føre økonomisk politik, hvis man bedre forstod, hvad der lå bag den overoptimistiske investeringsadfærd og den noget sløve eksportadfærd.

Har Danmark mulighed for at føre en selvstændig beskæftigelsespolitik

Det anføres undertiden i den økonomisk-politiske debat, at udviklingen i de senere år klart har illustreret, at ethvert forsøg på at føre en mere ekspansiv politik her i landet, end man gør i udlandet, uvægerligt vil resultere i, at Danmark løber ind i betalingsbalanceproblemer.

Det er uomtvisteligt, at Danmark i de seneste år har haft kraftigere vækst end i udlandet, og at Danmark i dag har et meget stort underskud på betalingsbalancen. Det er naturligvis også uafviseligt, at Danmark med hurtigere vækst i udlandet alt andet lige får et større betalingsbalancemæssigt spillerum til at øge den indenlandske efterspørgsel, og at Danmark med en given eksportudvikling får større underskud på betalingsbalancen, jo større væksten er i den indenlandske efterspørgsel (medmindre sammensætningen af den indenlandske efterspørgsel samtidig trækkes over i mere importlet retning).

Men selv om der således er en tendens til, at betalingsbalanceudviklingen vil være tæt gearret til forholdet mellem væksten i Danmark og væksten i udlandet, er det ikke en ubrydelig sammenhæng. I denne forbindelse er det værd at nævne, at Danmark fra 1970 til 1985 faktisk forbedrede vare- og tjenestebalancen i faste priser med så meget som 12% af bruttofaktorindkomsten, og at væksten i denne periode var nogenlunde samme styrke som i de øvrige europæiske OECD-lande⁵.

Det er naturligvis rigtigt, at mange andre OECD-lande også havde en betragtelig forbedring af vare- og tjenestebalancen i faste priser i den pågældende periode (omend forbedringen gennemgående var væsentligt mindre), og det er indlysende, at den særligt hurtige vækst i Danmarks importpriser stærkt medvirkede til at nedpresse importstigningen. Men dette invaliderer ikke Danmark som eksempel på, at der ikke er nogen entydig sammenhæng mellem relativ vækst og betalingsbalanceudvikling. At andre europæiske OECD-lande også forbedrede deres vare- og tjenestebalance, gjorde blot opgaven vanskeligere for Danmark. At bytteforholdsforværringen var af væsentlig betydning for forbedringen illustrerer kun, at ændringer af de relative priser naturligvis er et helt afgørende instrument i en betalingsbalanceforbedringsproces. (Det forhold, at det ikke i ringe grad var eksterne kræfter, der »førte instrumentet«, har selvsagt bidraget til at gøre ændringen i de relative priser politisk lettere gennemførlig. Men den

5. Danmarks Statistiks nationalregnskabsstatistik. OECD *Historical Statistics 1960-1984* samt OECD *Economic Outlook*.

del af bytteforholdsforværringen, der var forårsaget af energiprisstigningen frem til 1985, har omvendt været en ændring i de relative priser, der må antages at have en mere behersket indflydelse på vare- og tjenestebalancen i faste priser)⁶.

Den teknologiske udvikling og eksporten

De relative priser samt den indenlandske og udenlandske efterspørgsels betydning for betalingsbalancen er omtalt ovenfor (og også efterspørgsels sammensætning blev kort berørt). Mange andre forhold øver naturligvis også indflydelse på eksporten og importen.

I de senere år har det i stigende grad været fremhævet, at den teknologiske udvikling er helt afgørende for et lands betalingsbalanceudvikling. Mange har hævdet, at det afgørende problem for Danmark er, at vi sælger gammeldags varer.

Hvis vi vil have en større eksportvækst må vi derfor efter denne opfattelse først og fremmest foretage en kraftig teknologisk oprustning, så vi kan få en større eksport af avancerede varer. Det skal bestemt ikke anfægtes, at det kan være rationelt at satse mere på forskning og udvikling – selv om det også på dette område er optimum og ikke maksimum, man skal forsøge at nå frem til. Men disse langsigtede forhold kan umuligt være ansvarlig for, at eksportudviklingen i de sidste 1–2 år ikke har svaret helt til forventningerne.

Det er i denne forbindelse værd at understrege, at Danmark i et længere tidsperspektiv ikke har haft en specielt dårlig eksportudvikling sammenlignet med andre lande. Ser man på væksten i industrieksporten målt i \$ fra 1980 til 1985 (jf. tabel 1), er det ikke iøjnefaldende, at det er teknologiindsatsen, der er afgørende. Kun Japan synes at passe ind i dette mønster. De teknologisk avancerede lande i Vesteuropa har gennemgående klaret sig dårligt. Andre mere traditionelle faktorer som de relative lønomkostninger målt i samme valuta spiller utvivlsomt også ind.

Også på dette sidste område har udviklingen i de seneste år gjort os nogle erfaringer rigere. Erfaringerne har først og fremmest cementeret den opfattelse, at konkurrenceevnen er et af de økonomisk-politiske instrumenter, som det er allervanskeligst at anvende. Men udviklingen i de seneste år har endvidere givet støtte til den opfattelse, at en forbedring af den lønmæssige konkurrenceevne ved hjælp af indkomstpolitik – trods indlysende fordele med hensyn til renteutvikling og inflation – er endnu vanskeligere end en forbedring ved hjælp af devalueringer.

6. Det bør tilføjes, at også vare- og tjenestebalancen i løbende priser blev forbedret fra 1970 til 1985 (med lige knap 4% af bruttofaktoriindkomsten), så der er ikke basis for nogen ekstrem elasticitetspessimisme. At betalingsbalancens løbende poster ikke blev forbedret, skyldes naturligvis udviklingen i renter m.v.

Tabel 1. Vækst i industrieksport (SITC 5-9) målt i \$ 1980-85.

Canada	55,6%
Irland	43,8%
Japan	25,8%
Spanien	13,1%
Danmark	4,6%
Italien	3,3%
USA	2,6%
Finland	2,6%
Østrig	1,8%
Sverige	0,1%
Norge	- 0,1%
Vesttyskland	- 3,2%
Australien	- 6,0%
Holland	- 8,3%
Frankrig	- 11,9%
Belgien + Luxembourg	- 15,8%
U.K.	- 20,9%

Kilde: OECD *Monthly Statistics of Foreign Trade*.

Litteratur:

Danmarks Statistik. 1986. *Import, beskæftigelses- og energimultiplikatorer 1982*. (Arbejdsnotat, 21).

Hoffmeyer, Erik. 1960. *Strukturændringer på penge- og kapitalmarkedet*. København.

Det Økonomiske Råd, Formandsskabet.

1985. *Danske Økonomi December 1985*. København.

Ølgaard, Anders. 1986. Finansierings- og fordelingsproblemer i lys af balanceproblemerne. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 124: 179-88.

Tabel 1. Vækst i industrieksport (SITC 5-9) målt i \$ 1980-85.

Canada	55,6%
Irland	43,8%
Japan	25,8%
Spanien	13,1%
Danmark	4,6%
Italien	3,3%
USA	2,6%
Finland	2,6%
Østrig	1,8%
Sverige	0,1%
Norge	- 0,1%
Vesttyskland	- 3,2%
Australien	- 6,0%
Holland	- 8,3%
Frankrig	- 11,9%
Belgien + Luxembourg	- 15,8%
U.K.	- 20,9%

Kilde: OECD *Monthly Statistics of Foreign Trade*.

Litteratur:

Danmarks Statistik. 1986. *Import, beskæftigelses- og energimultiplikatorer 1982*. (Arbejdsnotat, 21).

Hoffmeyer, Erik. 1960. *Strukturændringer på penge- og kapitalmarkedet*. København.

Det Økonomiske Råd, Formandsskabet.

1985. *Danske Økonomi December 1985*. København.

Ølgaard, Anders. 1986. Finansierings- og fordelingsproblemer i lys af balanceproblemerne. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 124: 179-88.